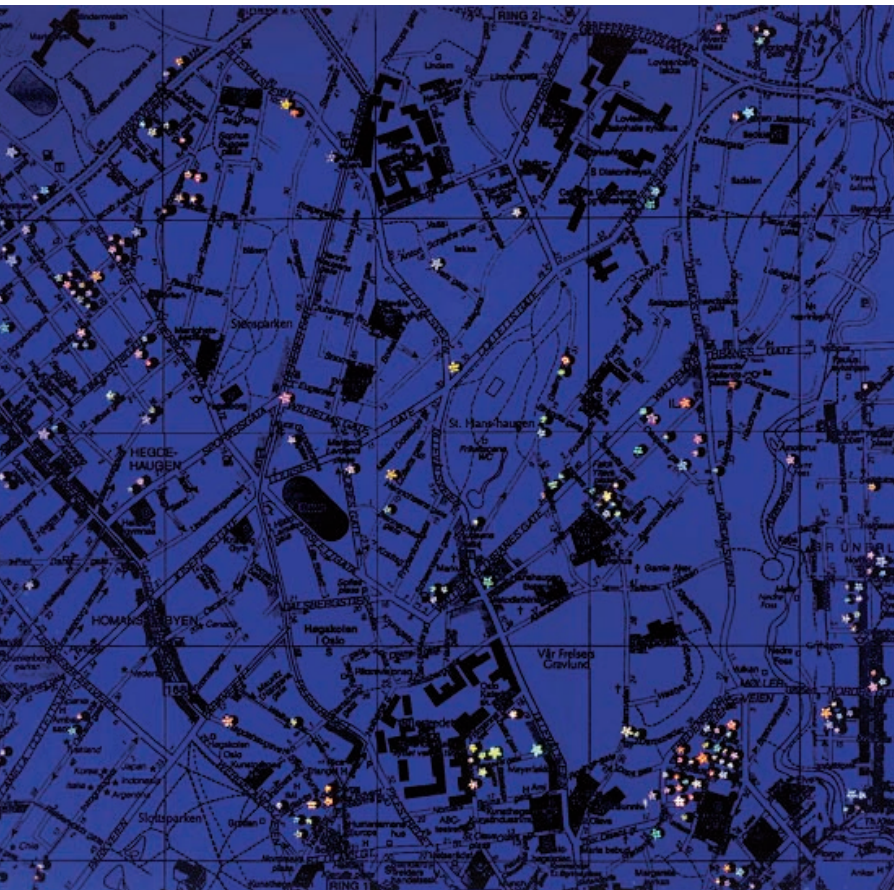

VICTOR LIND CONTEMPORARY MEMORY

Oslo by Night - The Stars (2006)

**NASJONALMUSEET
FOR KUNST, ARKITEKTUR
OG DESIGN**

Forord

Victor Lind (f. 1940) regnes for å være den norske kunstneren som mest konsekvent har opprettholdt 1970-tallets samfunnsengasjerte budskap. Hans gjennomgangstema har vært maktmisbruk og overgrep mot enkeltindividet. Tittelen på utstillingen, *Contemporary Memory*, refererer til en større serie med hans verk som tar for seg aksjonen mot de norske jødene i 1940–45, og rettsprosessen mot Knut Rød som var hovedansvarlig for organiseringen av jødedeportasjonen i Oslo.

Vi møter her et minnesmerke over fortidens hendelser, men også en advarsel om nåtidsaktuelle problemstillinger knyttet til migrasjon, fremmedfrykt, rasisme og folkemord. Utfordringene er like aktuelle i dag og angår store befolkningsgrupper verden over. Her bringes på bane spørsmål vedrørende skyld, ansvarsfraskrivelse og passivitet kontra humanitært engasjement.

Utstillingen er tilrettelagt for vandring i gallerinettverket fra våren 2008, og viser to videoverk, *Oslo by Night – The Stars* (2006) og *Alt for Norge* (2002).

Birgitte Sauge,
Fungerende avdelingsleder Samling og utstilling
Nasjonalmuseet

Aksjonen mot de norske jødene under 2. verdenskrig beskrives gjerne som det mørkeste kapitlet i moderne norsk historie.

I alt ble 771 norske jøder deportert, hvorav 34 overlevde. Den største aksjonen fant sted 26. november 1942. Da ble 532 jødiske menn, kvinner og barn fraktet til havnen i Oslo, plassert om bord i skipet Donau og sendt til gasskamrene i Auschwitz. Kun 11 av disse overlevde.

I videoverket *Oslo by Night – The Stars* ser vi et kart over Oslo, nøyaktig avmerket med boligadressene til noen av jødene som aldri returnerte fra dødsleiren.

Etter krigen, i det som blir omtalt som landssvikoppgjørets merkeligste sak, blir hovedansvarlig for organiseringen av aksjonen, politiinspektør Knut Rød, frikjent for medvirkning til jødeutryddelsene. Dommen er av mange blitt karakterisert som en skamplett på norsk rettshistorie. I rettssaken innrømmet Knut Rød sin deltakelse, men unnskyldte seg med at han bare hadde utført ordre – og at dersom han hadde nektet ville hans hemmelige deltakelse i motstandsbevegelsen blitt satt på spill.

Domstolen støttet opp om dette og slo dermed fast at Røds uspesifiserte bidrag til hjemmefronten var mer verdt enn 532 norske jøders liv og skjebne. Slik utdefinerte rettsapparatet de norske jødene fra det norske felleskapet. Som det sies i dommen:

(Røds handlinger) var nødvendige for at han kunne utføre det annet meget mer betydningsfulle motstandsarbeid. Han har den hele tid fulgt sin plan om å skade fienden og gagne sine landsmenn. Tiltalte blir derfor å frikjenne.

Knut Rød fikk fortsette i Oslo-politiet og fungerte som avdelingsleder frem til han gikk av med pensjon i 1965. I videoen *Alt for Norge* møter vi vitner som kjente Knut Rød og Håkon Laksov. Laksov var blant dem Rød sendte til Auschwitz. Begge bodde da i Dunkers gate 4 på Majorstua, som er en av adressene avmerket på kartet i *Oslo by Night – The Stars*.

Navigering i etisk terreng

Når man skal nærme seg noe ufattelig, må man ta tak i noe gripbart, konkret og gjenkjennelig.

Victor Lind

Hvordan skildrer man det uhyrlige uten å etterlate en fornemmelse av likegyldighet? Denne oppgaven må vel være noe av det vanskeligste en kunstner i dag kan begi seg utpå. Vi bombaderes med bilder av lidelse gjennom media i slik grad at de fleste av oss lar oss herde i ren selvbeskyttelse. Helt til vi rammes av "empatiutmattelse" og mister evnen til medfølelse med menneskene hvis skjebne trekkes frem i de utallige bildene som skyller over oss. Mange hevder at uansett hvilke virkemidler en kunstner måtte ta i bruk, vil ikke vedkommende overvinne den emosjonelle distansering som preger nåtidens publikum. Likevel – det finnes kunstnere som mestrer dette, selv om de riktignok er veldig få. En av dem er Victor Lind. Han trenger gjennom vårt panser av apati med en fremgangsmåte som er kompleks, samtidig som den er tilgjengeliggjørende og kommuniserende.

Utgangspunktet finner han i det konkrete, som eksempelvis et nøkternt gatekart fra indre Oslo. Dette prosaiske, hverdagslige elementet sammenfører han så med det motsatte – med det uvirkelige og ufattelige. Som i dette tilfellet fremtrer først og fremst i form av hendelsen det her refereres til. Det kartet viser er avmerkede boligadresser til noen av de mange hundre jøder – barn, kvinner og menn – som under 2. verdenskrig ble sendt til tyske dødsleirer for aldri å returnere. Under den største aksjonen som fant sted i Oslo, 26. november 1942, ble 532 personer hentet med drosje om natten, fraktet med skipet Donau til Tyskland og deretter sendt til Auschwitz.

Historien er uhyrlig og ubegripelig. Og sjeldent krevende å presentere billedmessig. For å lokke oss inn, gripe vår oppmerksomhet og holde oss fanget, anvender Victor Lind skjønnheten. Han regelrett trollbinder oss med det vakre, det sanselige og raffinerte – i farger, former, bevegelser og toner. Selv tittelen, *Oslo by Night – The Stars*, spiller opp til sanselighet. Betegnelsen "by night", som i "London by Night", henviser til steder man oppsøker for rekreasjon og fornøyelse. Hvilket sammenfaller med lysenes noe nattklubbaktige preg og det forførende, myke i videoverkets rytmiske bevegelser. Når man derimot gjøres kjent med verkets egentlige innhold, forskrekkes man av kontrasten mellom det lette, behagelige førsteinntrykket og den mørke historien det her dreier seg om. Dette kan minne om da man som barn opplevde at noe som var vakkert helt uventet avslørte noe skjult og uhyggelig. Slik sett forsterker skjønnheten det groteske.

Vår tanke kan også trekkes mot forskjellen mellom det imaget Norge gjerne liker å opprettholde for verden – og sannheten bak fasaden: Det polerte, problemfrie ytre viser seg kun å være et blendverk.

Contemporary Memory er utstillingens tittel. Altså dreier det seg om nåtids-aktuelle minner, om fortid og nåtid infiltrert i hverandre. Eller for å si som Victor Lind:

Det handler om å erindre og erkjenne historien – som et redskap i nåtiden. Dersom historien forties, kan vi lett forblindes.

Én måte å motsette seg glemselen på, er å tenne lys for de døde. Ved å la stjernene i *Oslo by Night – The Stars* funkle, glemmes ikke de handlinger som er begått. Selv om gatenes forsvinning kan oppleves som om glemselens og fortielsens slør legger seg over det hele, vender alltid gatenettet tilbake. Erindringen forsvinner aldri ut i intet. Stjernene mister aldri sin kraft. Den sykliske bevegelsen indikerer også at historien i dag gjentar seg. Fremmedfrykt og rasisme representerer fremdeles store samfunnsproblemer – og tvangsutsendelse av asylsøkere og flykninger til steder der deres liv settes i fare, er nærmest dagligdags lesestoff i norske aviser. Ved å indirekte minne oss om dette, rokker Victor Lind ved vår trygghetsfølelse – og derved også ved vår likegyldighet. Det er som kjent når man føler seg trygg på likegyldigheten får fotfeste.

Kretsløpsbevegelsen kan dessuten bety at historien ikke bare gjentar seg, men at det i tillegg skjer i en evig repeterende, uavbrutt forstand. At dette aldri tar slutt. Dysterheten og resignasjonen i dette understrekes gjennom verkets preg av å være et *memento mori*, et verk med budskap: ”Husk at du skal dø”. Vi ser dette antydnet i syklusens påminnelser om tidens gang og livets flyktighet, men også i nattemørkets dødssymbolikk. Løfter man disse assosiasjonene opp på høyere nivå, kan verket avleses som et *memento mori* rettet mot hele menneskets sivilisasjon – et slags apokalyptisk varsel. På den annen side er stjerner bilde på håp, de skinner i mørket. Noe som videre trekker linjer til det religiøst betonte – til stjernens urgamle sakrale symbolikk som bilde på guddommelig nærvær og evig liv. Sett fra dette ståsted fremtrer verket som et vemodig blikk tilbake til tider da nattehimmelen bar i seg himmelske sfærer og stjerner ble oppfattet som de dodes sjeler.

Dette sakrale tankegods understrekes ytterligere i den vakre blåfargens referanser til paradiset og evig liv. Samt selvfølgelig også i den meditative syklusbevegelsens henvisninger til livets gang fra vugge til grav – og videre til nytt liv sett fra metafysisk vinkling. Verkets religiøst betonte dimensjon kommer likeledes til syne ved at vårt blikk på stjernene veksler fra ovenfra og ned til nedenfra og opp, og tilbake. Vi ser ned på gatenettet, deretter opp mot stjernehimlen, igjen og igjen i en evig bevegelse. Her minnes vi eldre billedkunst med Guds øye-motiv, der man betraktes av et uutgrunnet blikk høyt plassert på himmelen. Ved at vi hos Victor Lind i tillegg får en alternering i forholdet mellom subjekt og objekt, oppstår en slags dialog eller kontakt mellom oss og stjernene.

Stjernerenes funkling synes å kommunisere. For øvrig forestiller stjernehimlen fra gammelt av den kosmiske orden, planen bak det hele, og de store sammenhenger.

Stjernehimlen er også et urgammelt navigasjonsmiddel, brukt av sjøfarere og andre til å orientere seg i ukjent terreng. Hjelp til å navigere finnes dessuten i kart og gatenett – her innvevd i stjernebildet. Gjennom bruk av disse virkemidlene vekkes bevisstheten omkring nødvendigheten av å velge vei og retning i livets etiske landskap. Slike eksistensielle referanser kan ses ytterligere markert i stjernerenes fargespekter, med dets assosiasjoner til regnbuen, som gjennom historien har symbolisert oppklaring og forståelse – men også tilgivelse, forsoning, eller dommens time ved tidenes slutt. Referanser som med andre ord, peker tilbake til de apokalyptiske tolkningsmulighetene vi tidligere var inne på. *Oslo by Night – The Stars* tematiserer altså ikke bare et mørkt kapittel i Oslos og Norges historie – for øvrig det sannsynligvis mørkeste i moderne tid. Verket handler vel så mye om menneskets nattsider på mer abstrakt, generelt nivå – om menneskesinnets og menneskehetens mørkeste potensiale.

Ved at verket plasserer seg innenfor det komplekse forholdet mellom skjønnhet og ondskap, kan vår oppmerksomhet også trekkes til erkjennelsen om at ondskap ikke nødvendigvis lar seg identifisere gjennom det ytre sett uskjønne, som i barndommens eventyrbøker. Ondskap er ikke en ekstern demon – men heller et internt potensial. Eller som Alexander Solsjenitsyn sier:

Hadde det bare vært slik at det et sted befant seg onde mennesker som begikk onde handlinger, og at det bare var å skille dem fra oss og så tilintetgjøre dem. Men den linjen som skiller det gode fra det onde – går tvers gjennom ethvert menneskets hjerte. Og hvem er villig til å tilintetgjøre sitt eget hjerte?

Alt for Norge (2002)

I verket *Alt for Norge* nærmer Victor Lind seg jødedeportasjonen i 1942 fra en annen vinkel. Her trekkes en konkret skjebne frem blant de mange hvis boligadresser er avmerket i *Oslo by Night –The Stars*. Vi får presentert historien om Håkon Laksov som ble sendt til Auschwitz av sin nabo Knut Rød, hovedansvarlig for jødedeportasjonen i Oslo. Beretningen fortelles blant annet av to gjenlevende vitner som kjente begge, den ene Laksovs kone, den andre en representant fra motstandsbevegelsen. Verket bringer på bane spørsmål vedrørende skyld, ansvarsfraskrivelse og passivitet kontra humanitært engasjement. Tematikken blir formidlet gjennom bruk av blant annet fargene rødt og grønt, som er farger vi forbinder med signalisering av veivalg, eksempelvis i trafikken. Rødt alarmerer, den minner oss om fare, og kan assosieres med blod, sår eller død. Mens grønt forbindes med håp og fornyelse – men også med manglende erfaring og naivitet. Slik får denne fargebruken her oss til å reflektere over at noe er rett og noe er galt, at alt ikke er etisk relativt, at alt ikke er gråsoner. Dette orienteringsverktøyet blir på dette vis en parallell til gatenettet og stjernebildet i forrige verk. Begge steder varsles vi om det eksistensielle alvor som ligger i det å velge vei og retning i etisk forstand.

Verkets dype tristhet og skarpe kritiske kommentar formidles likevel med det som kan minne om håp – kommunisert gjennom den unge musikerens fremtoning og stemme. Sorgtungt og elegisk, virker musikken likevel mild, lindrende og forsonende – og fylt med en slags ukuelig livskraft. Den unge mannens saktmodige sang lar seg også forbinde med et annet høyst sentralt trekk ved Victor Linds fremgangsmåte: Hans overraskende sammenblanding av ungt, nåtidsaktuelt formspråk med en distinkt livserfaren og moden kommunikasjon av innhold. Mens selve teknikken kunne vært hentet fra den unge kunstscenen, vitner innholdet og måten han formidler det på om en annen modenhetsgrad. Victor Lind beveger seg ikke på overflaten, men går i dybden og vekker oss med alvor og ektheten i sitt engasjement.

**Nina Denney Ness,
Kurator for utstillingen**

Modernismens mennesker, forbrukere av vold som underholdning, eksperter på nærhet uten risiko, opplæres til å bli kynikere når det gjelder oppriktighetens mulighet. Noen mennesker gjør hva som helst for å unngå å bli beveget.

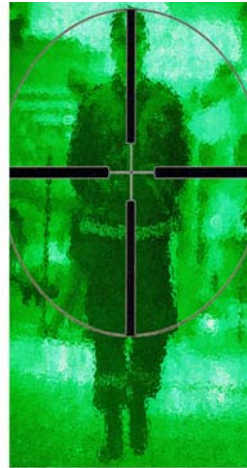
Susan Sontag, Regarding the Pain of Others, 2003

Medfølelse er en ustabil følelse. Den trenger å bli oversatt til handling, ellers visner den.

Susan Sontag, Regarding the Pain of Others, 2003

Liten gutt på Lunner 1943 – do you remember me? (2004)

"Hva skjer når du ser inn i et ansikt? Hva ser du?"

Filosofen Emmanuel Levinas forsøker i sin tenkning å få frem betydningen av å møtes ansikt til ansikt. Det meste av hans filosofi handler om den enkeltes forhold til medmennesket, eller som Levinas sier, forholdet til den andre.

Ifølge Levinas oppstår situasjonen "ansikt til ansikt" i det øyeblikk du våger å møte den andre, en fremmed – kanskje til og med en du misliker – uten fordommer og med åpent sinn, til og med i ydmykhet og med en viss grad av ærefrykt. Blir det da kanskje mer riktig å tolke dette møtet med ansiktet som en spesiell måte å se den andre på, en bestemt holdning? Ansiktet som Levinas vil ha oss til å se kan da mer forstås som en metafor. Som et ansikt bak ansiktet.

Hva så om du lukker øynene ... Kan ansiktet høres i stemmen til den andre? Er det mulig å se ansiktet i de åpne hendene til en tigger? I en flyktnings bøyde nakke, med blikket vendt mot bakken?

Møtet med den andres ansikt – handler det da om en slags medfølelse, en innlevelse i medmennesket? Å ta innover seg den andres drømmer og håp, engstelser og ensomhet? Å se den andres sårbarhet, og dermed sette spørsmålsteget ved seg selv, min verden og mine forestillinger? Levinas mener at vi er ansvarlige for den andre, hver og én av oss, om vi vil det eller ei.

Å møte en annen, ansikt til ansikt, kan slik sett kreve mer mot enn du til nå har vært klar over. En oppvåkning til et ansvar du ikke visste du hadde. Våger du å se bort?

Ørjan Aspelund, 2007